

Sivistysvaliokunta

Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Tasa-arvovaltuutetun kertomus eduskunnalle 2018 (K 22/2018 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- tasa-arvovaltuutettu Jukka Maarianvaara, Tasa-arvovaltuutetun toimisto
- kulttuuriasiainneuvos Päivi Aalto-Nevalainen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- opetusneuvos Katri Tervonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- lakimies Laura Francke, Opetushallitus
- suunnittelija Anni Hyvärinen, Tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- kehittämisspäällikkö Reetta Siukola, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL)/Tasa-arvotiedon keskus
- projektipäällikkö Irmeli Katajamäki-Myllymäki, Suomen Kuntaliitto
- ordförande Bicca Olin, Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf
- erityisasiantuntija Olavi Arra, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden asiantuntija Senni Moilanen, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry
- puheenjohtaja Roosa Pajunen, Suomen Lukiolaisten Liitto
- erityisasiantuntija Ilmari Nalbantoglu, Suomen Olympiakomitea
- liittohallituksen jäsen Saga Sucksdorff, Suomen Opiskelija-Allianssi - OSKU ry
- tutkimuspäällikkö Nina Laakso, Suomen urheilun eettinen keskus SUEK ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry
- Ammattiosaamisen kehittämissyhdystys AMKE ry
- Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry
- Suomen Paralympiakomitea ry
- Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry
- Suomen ylioppilaskuntien liitto SYL ry

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Tasa-arvovaltuutetun tehtäviin kuuluu antaa kerran neljässä vuodessa eduskunnalle kertomus tasa-arvon tilasta. Käsiteltävänä oleva kertomus on lajissaan ensimmäinen. Sivistysvaliokunta pitää kertomusmenettelyä erittäin hyvänä keinona nostaa sukupuolten tasa-arvoa koskevat kysymykset eduskunnan käsittelyyn. Kertomus on sivistysvaliokunnan arvion mukaan sisällöllisesti erittäin laadukas ja tärkeä osa jatkuvalla tasa-arvon edistämistyölle maassamme. Siitä käy hyvin ilmi, että sukupuolten tasa-arvossa on vielä kehitettävää niin työelämän, koulutuksen kuin sukupuolittuneen väkivallan ja häirinnän suhteen.

Kertomuksessa on tärkeitä havaintoja liittyen sivistysvaliokunnan toimialaan, erityisesti koulutukselliseen tasa-arvoon, tasa-arvon toteutumiseen oppilaitoksissa sekä tasa-arvoon liikunnassa ja urheilussa. Sivistysvaliokunnan lausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle keskittyy muun muassa näihin kysymyksiin.

Sivistysvaliokunta korostaa yleisesti, että systemaattinen tasa-arvon edistäminen läpäisyperiaatteella edellyttää, että lain mukaiset tasa-arvosuunnitelmat tehdään työpaikoilla ja oppilaitoksissa laadukkaasti ja että suunnitelman tekoon ja sen toimeenpanoon sitoutetaan koko henkilöstö. Sivistysvaliokunta käsittelee jäljempänä tasa-arvosuunnittelua erityisesti oppilaitoksissa.

Asian käsittelyn yhteydessä on korostettu, että tasa-arvon edistämisen velvoitteita tulisi täsmentää myös viranomaisten toiminnassa ja järjestettäessä julkisia palveluja. Tasa-arvolaisissa tulisi olla yhdenvertaisuuslain tapaan selkeä velvoite viranomaisten toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatimiselle. Sivistysvaliokunta kannattaa velvoitetta viranomaiselle laatia toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma.

Asiantuntijalausunnossa on niin ikään viitattu eurooppalaiseen naisten ja miesten paikallishallinnon tasa-arvon peruskirjaan. Tasa-arvon peruskirja on poliittinen ja strateginen, mutta myös käytännöllinen väline sukupuolten tasa-arvon edistämiseen. Peruskirjan avulla tasa-arvo nähdään osana kokonaisuutta ja tasa-arvon edistäminen on järjestelmällisempää yksittäisten toimenpiteiden sijasta muun muassa osana sosiaalisesti kestävästä kehitystä. Valiokunta korostaa, että kunnat ovat opetus- ja kulttuurisektorin palvelujen järjestämisessä keskeisessä asemassa, mikä tuo kunnan tasa-arvoa koskevat linjaukset osaksi em. toimintoja. Lisäksi kunnan monet palvelut ovat jo itsessään sukupuolten tasa-arvoa edistäviä. Kunnat ovat tasa-arvon edistämässä hyvin erilaisessa vaiheessa. Kehitettävää kunnissa edelleen on tasa-arvoajattelun saamiseksi yhä luontevamaksi osaksi toimintaa. Siihen tarvitaan osaamisen lisäämistä, viestintää ja kehittämistä.

Valtuutettu kiinnittää vakavaa huomiota miesten ja naisten syrjäytymiskehityksen ja huono-osaisuuden sukupuolittumiseen (s. 17). Suurin pitkittyneen köyhyyden riski on iäkkäillä yksin asuvilla naisilla ja toisaalta yksin asuvilla keski-ikäisillä miehillä. Sivistysvaliokunta pitää erittäin tärkeänä erityisesti poikien ja miesten osallisuuden vahvistamista ja syrjäytymiskehityksen torjumista. Valiokunta käsittelee koulutusta koskevassa osiossa tarkemmin koulutuksen vaikutusta erityisesti poikien syrjäytymisriskiin.

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

Sivistysvaliokunta kiinnittää tässä yhteydessä myös huomiota siihen, että Tilastokeskuksen vuosikeskiarvoon perustuvien lukujen mukaan NEET-nuorten osuus 20—24-vuotiaista oli vuonna 2015 noin 15 prosenttia. Vuonna 2018 osuus oli laskenut 11,8 prosenttiin. Erityisesti miesten tilanne on parantunut vuodesta 2015, jolloin miehistä oli 16,6 prosenttia työn ja koulutuksen ulkopuolella. Tällä hetkellä luku on 11,7 prosenttia. Sivistysvaliokunta toteaa, että lähes kaikki peruskoulun päättävät hakevat koulutukseen ja koulutuspaikkoja on tarjolla koko ikäluokalle. Toisen asteen tutkintoa vailla olevien 20—24-vuotiaiden osuus on silti yhä huomattava, vaikka suunta on ollut laskeva. Valiokunta muistuttaa, että kaikki tilastoidut NEET-nuoret eivät ole syrjäytyneitä. Osa heistä esimerkiksi odottaa opiskelun tai varusmiespalvelun alkamista tai viettää väliavuotta.

Tasa-arvoavaltuutettu vaatii kertomuksessaan, että ns. translakia eli lakia transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) on uudistettava pikaisesti vastaamaan Suomen kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita (s. 13). Esimerkiksi nykyisessä laissa oleva lisääntymiskyvyttömyysvaatimus rikkoo Suomea oikeudellisesti sitovia ihmisoikeusvelvoitteita sekä loukkaa sukupuoltaan korjaavien ihmisten oikeutta keholliseen koskemattomuuteen ja perhe-elämään. Sivistysvaliokunta yhtyy tasa-arvoavaltuutetun näkemykseen tarpeesta saada aikaan lain kokonaisuudistus mahdollisimman nopealla aikataululla. Valiokunta pitää tärkeänä, että sukupuolen moninaisuuden sekä trans- ja intersukupuolisten asemaan ja hyvinvointiin kiinnitetään entistä enemmän huomiota.

Sivistysvaliokunta uudistaa lausunnossaan Lapsiasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2018 (SiVL 3/2018 vp — K 5/2018 vp) toteamansa, että varhaiskasvatuksessa, koulutuksessa ja vapaa-ajan toiminnoissa tulee turvata yhdenvertainen asema eri vähemmistöryhmiin kuuluville. Lausunnossaan valiokunta kiinnitti huomiota muun muassa translapsen mahdollisuuteen elää oman identiteettinsä mukaisessa roolissa ilman leimautumista ja syrjintää. Lasten ja nuorten palveluja järjestävillä tahoilla on osaltaan vastuu siitä, että jokainen lapsi ja nuori voi tuntea tulevaisuutensa hyväksytyksi ja kuuluvansa joukkoon.

Tasa-arvoavaltuutetun kertomuksessa on korostettu tarvetta nykyistä selvästi parempaan tasa-arvoa edistävään ja syrjintää ennaltaehkäisevään toimintaan. Tämä tarkoittaa sekä yleistä tietoisuuden lisäämistä tasa-arvoasioista ja tasa-arvolainsäädännöstä että tasa-arvosuunnittelun valvontaa. Valiokunta korostaa tarvetta taata tasa-arvoavaltuutetulle riittävät resurssit.

Työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen

Perheiden osalta eräs keskeinen tasa-arvoon liittyvä teema asiantuntijalausunnoissa on perhevapaauudistuksen toteuttaminen. Valiokunta korostaa, että perhevapaiden entistä tasaisempi jakautuminen voisi vähentää etenkin nuoriin naisiin työelämässä kohdistuvaa syrjintää. Lisäksi tarvitaan valtuutetun ehdottamia konkreettisia keinoja työelämän tasa-arvon edistämiseksi sekä etenkin raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäisemiseksi.

Tähän liittyy selkeästi myös päivähoidon työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen mahdollistajana. Tasa-arvoasiamies on kertomuksessaan pitänyt erittäin tärkeänä subjektiivisen päivähoidon oikeuden palauttamista kaikkien lasten oikeudeksi (s. 28). Tällä hän viittaa vuoden 2016 alusta voimaan tulleeseen varhaiskasvatustilain muutokseen. Valiokunta korostaa, että kaikilla lapsilla on edelleen subjektiivinen oikeus saada varhaiskasvatusta vähintään 20 tuntia viikossa huoltajien

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

niin halutessa. Mikäli lapsella on tarve tätä laajempaan varhaiskasvatukseen, tulee kunnan se järjestää laissa määritellyin perustein. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että jatkossakin käydään keskustelua siitä, miten varhaiskasvatus mahdollisimman hyvin tukee työ- ja perhe-elämän yhdistämistä.

Sivistysvaliokunta yhtyy valtuutetun näkemykseen siitä, että työtön työntekijä ei saa menettää työttömyyspäiväetuuksia sen vuoksi, ettei hän ole voinut välittömästi ottaa vastaan tarjottua työtä lapsen hoitopaikan puutteen takia (s. 29). Tilapäinen lastenhoito tulee voida järjestää tarvittaessa nopeasti. Tasa-arvovaltuutettu ehdottaa lisäksi, että vanhempien työskennellessä iltaisin ja viikonloppuisin myös pienten koululaisten hoito tulee voida järjestää. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että tästä mahdollisuudesta keskusteltaessa otetaan huomioon myös työelämän mahdollisuudet osallistua tällaisen hoidon järjestämiseen.

Tasa-arvon edistäminen kouluissa ja oppilaitoksissa

Tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa on kiinnitetty huomiota tasa-arvon edistämisen toteutumiseen koulutuksessa ja siinä todetaan, että oppilaitosten tasa-arvosuunnitteluvaiheen toteutumisen valvonta on ollut tasa-arvovaltuutetun toiminnan painopisteenä viime vuosina. Valiokunta pitää hyvänä, että oppilaitosten tasa-arvotyön seurantaan on panostettu, ja katsoo, että koulutusta koskeva osio on hyödyllinen katsaus nykyisestä tasa-arvotilanteesta kouluissa ja oppilaitoksissa.

Lainsäädännön mukaan opetuksen ja koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että tasa-arvoa edistetään suunnitelmallisesti ja epäkohtiin puututaan. Voimassa oleva lainsäädäntö (tasa-arvolaki ja koulutuksen lainsäädäntö) mahdollistaa sen, että opetuksen ja koulutuksen järjestäjät voivat tehdä tasa-arvosuunnitelmansa osana opetussuunnitelmaa tai muuta suunnitelmaa. Valiokunta pitää tärkeänä, että tasa-arvosuunnittelu on luonteva osa koulujen ja oppilaitosten pedagogista suunnittelua, jotta se ei ole irrallinen osa muusta toiminnasta ja sen suunnittelusta. Lisäksi valiokunta korostaa, että henkilöstön sekä oppilaiden ja opiskelijoiden osallistumiseen ja osallistamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota, ml. kouluille ja oppilaitoksille suunnattavien tasa-arvotyötä koskevien oppaiden valmistelu. Myös käytännön toimenpiteillä on mahdollista purkaa ennakoasenteita, stereotyyppioita ja sukupuolirooleja ja edistää tasa-arvon toteutumista. Näihin konkreettisiin tasa-arvon edistämisen toimiin on mahdollista yhdistää myös yhdenvertaisuuden parantaminen. Esimerkiksi Para School Day -liikuntapäiviä toteuttamalla on konkreettisin keinoin — liikunnan avulla — tavoiteltu tiedon lisäämistä yhdenvertaisuudesta ja vammaisurheilusta. Nämä ja vastaavat tapahtumat antavat tilaisuuden myös tasa-arvon edistämiseen.

Perusopetuslain mukaisessa opetuksessa tasa-arvolain mukaiset suunnitelmat on pitänyt laatia 1.1.2017 mennessä. Valiokunta katsoo, että kokemuksia suunnitelmien laatimisista ja täytäntöön panemisista on ajallisesti kertynyt siinä määrin, että valtuutetun ehdotus (s. 68) kartoittaa tasa-arvosuunnitelmaan perustuvan tasa-arvotyön käynnistyminen perusopetuslain mukaisessa opetuksessa on tarkoituksenmukaista toteuttaa.

Tasa-arvovaltuutetun tekemä selvitys osoittaa, että toisen asteen koulutuksen järjestäjät tarvitsevat tasa-arvoon liittyvän osaamisen vahvistamista. Valiokunta yhtyy valtuutetun huoleen (s. 66) tasa-arvosuunnittelun huonosta toteutumisesta toisen asteen oppilaitoksissa. Kertomuksen mukaan oppilaitosten työ tasa-arvon edistämiseksi on ollut vaatimatonta ja jopa kaksi kolmasosaa

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

arvioituista toisen asteen oppilaitosten tasa-arvosuunnitelmista ei täytä tasa-arvolain vähimmäisvaatimuksia. Suunnitelmia ei myöskään ole laadittu lain edellyttämällä tavalla yhteistyössä opiskelijoiden kanssa. Valiokunta kiinnittää huomiota toisen asteen koulutuksen järjestäjille annettavaan ohjeistukseen tasa-arvosuunnitelmien laatimiseksi tilanteessa, jossa lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen lainsäädännöt on juuri uudistettu.

Valiokunta katsoo, että olisi hyvä, jos valtioneuvosto arvioisi tasa-arvosuunnittelun toimivuutta yhteistyössä opetuksen ja koulutuksen järjestäjien kanssa. Opetussuunnitelmat¹ sekä oppilas- huoltosuunnitelmat ohjaavat jo nykyään koulun ja oppilaitoksen arkea käytäntöihin, joissa sukupuolten välinen tasa-arvo huomioidaan. Tässä yhteydessä tulisi arvioida myös mm. opetussuunnitelman perusteisiin liittyvien sekä erillisten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja seksuaalista häirintää koskevien ohjeistusten toimivuutta. Opetuksen järjestäjän näkökulmasta erilliset ja eri aikoihin tulevat ohjeet voivat hidastaa ja osittain vaikeuttaa asiakirjojen laadintaa ja toimenpiteiden täytäntöönpanoa.

Valiokunta painottaa, että tasa-arvosuunnitelmien toimeenpano vaatii koko koulu yhteisön sitoutumista sekä henkilöstöltä osaamista tunnistaa tasa-arvoon vaikuttavia tekijöitä kuin myös epäasiallista käyttäytymistä sekä siihen puuttumista.

Valiokunta painottaa, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen olisi otettava kasvatuksessa ja koulutuksessa huomioon koko koulutuspolun ajan varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Valiokunta painottaa, että tasa-arvosuunnitelman laatimisvelvollisuuden ja siihen liittyvien velvoitteiden ulottamista varhaiskasvatukseen tulee aktiivisesti edistää. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että kertomuksen oppilaitoksia koskevassa osiossa ei käsitellä tasa-arvoa korkeakouluissa, vaikka tasa-arvolain mukaiset suunnittelu- ja muut velvollisuudet niitä koskevat. Jatkossa on syytä tarkastella tasa-arvon toteutumista myös korkeakouluja koskevilta osin.

Valtuutettu kiinnittää kertomuksessaan (s. 12 ja 71—72) huomiota myös miehiä ja poikia koskeviin tasa-arvokysymyksiin, esimerkiksi eroihin naisten ja miesten koulutustasossa, opintomenestyksessä ja opintojen keskeyttämisessä sekä nuorten miesten syrjäytymiskehitykseen ja huonosuorituksen sukupuolittumiseen. Valiokunta pitää tärkeänä poikien ja miesten osallisuuden vahvistamista ja syrjäytymiskehityksen torjumista ja katsoo, että esimerkiksi valtuutetun mainitsemat tasa-arvon edistämisen toimet oppilaitoksissa ovat tärkeitä tästä näkökulmasta. Tähän työhön tarvitaan lisätietoa oppimiserojen ja syrjäytymiskehityksen syistä sekä osallisuuden vahvistamisen keinoista. Oppimiserojen kaventamiseen tartuttaessa on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota valiokunnan asiantuntijalausunnossa todettuun, että poika- ja tyttöenemmistöjen välillä on enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroavaisuuksia ja suurin osa pojista pärjää koulussa yhtä hyvin kuin suurin osa tytöistä. Ratkaisujen etsimisessä tulisi ensisijaisesti keskittyä tunnistamaan heikosti pärjävien poikien ja tyttöjen sekä muiden lasten kohtaamia oppimishaasteita.

Valiokunta yhtyy valtuutetun esittämään (s. 69—71) huoleen koulutusalojen ja ammattien sukupuolen mukaisesta segregatiosta. Ammatillinen segregatio korostuu tietyillä aloilla. Esimerkiksi hoitoalalla on naisten enemmistö ja vastaavasti teknisillä aloilla miesten enemmistö. Ammatillisessa koulutuksessa on tehty pitkään työtä mm. koulutukseen hakeutumisen tiedottamisessa,

¹ Laaditaan perusopetuslain mukaisessa opetuksessa ja lukiokoulutuksessa.

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

jossa on korostettu alojen sopivuutta sukupuolesta riippumatta. Tämä työ ei ole kuitenkaan estänyt sukupuolijakauman vinoutumaa tietyillä aloilla, mikä puolestaan toteutuu segregaatina työelämässä. Ongelmassa on kyse laajemmasta yhteiskunnallisesta ongelmasta, johon liittyy useita erilaisia taustatekijöitä. Valiokunta korostaa kaikkien toimien tärkeyttä, joilla koulutusalojen ja ammattien segregatio saadaan vähenemään ja poistettua.

Kertomuksessa kiinnitetään huomiota kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaan sukupuolittuneeseen väkivaltaan ja häirintään. Valiokunta pitää välttämättömänä, että oppilaitoksissa kehitetään käytäntöjä sukupuolittuneen väkivallan ja häirinnän ennaltaehkäisemiseksi. Tähän velvoittavat koulutusta koskevista laeissa olevat säännökset oppilaan ja opiskelijan oikeudesta turvalliseen oppimisympäristöön sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisen opiskelijoiden väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä suojaamiseksi tehtävän suunnitelman laatiminen, toteuttaminen ja seuranta. Kertomuksessa viitataan (s. 12–13) vuonna 2017 toteutettuun Kouluterveyskyselyyn, jonka mukaan kolmannes sekä 8. ja 9. luokkalaisista että toisella asteella opiskelevista tytöistä ja 8–12 % pojista oli kokenut seksuaalista häirintää vuoden aikana. Häirintäkokemukset tapahtuvat kertomuksen mukaan enimmäkseen muualla kuin koulussa tai oppilaitoksessa. Näillä on kuitenkin häirinnän ennalta ehkäisyssä suuri merkitys, kun asiaa voidaan käsitellä osana opetusta.

Kouluterveyskyselyn mukaan seksuaalisen häirinnän ja väkivallan kokemukset ovat muita yleisempiä erityisryhmiin kuuluvilla, kuten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä edustavilla, ulkomaista syntyperää olevilla, toimintarajoitteisilla ja kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla². Sateenkaarinuorten hyvinvointia kartoittaneen tutkimuksen mukaan yli 80 prosenttia transhenkilöistä on kokenut jonkinlaista häirintää³.

Valiokunta kannattaa valtuutetun suositusta (s. 68), jonka mukaan tasa-arvon edistämiseen liittyvät kysymykset tulee sisällyttää nykyistä vahvemmin opettajankoulutukseen ja opettajien täydennyskoulutukseen. Valiokunta yhtyen tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa todettuun korostaa, että opettajankoulutuksen tulee antaa opettajille valmiudet edistää työssään tasa-arvoa ja vahvistaa tietoisuutta sukupuolten moninaisuudesta, eriarvoisuudesta ja toiseudesta.

Tasa-arvoon liittyvää koulutusta on vahvistettava myös yleisen ja aikuiskasvatustieteen, varhaiskasvatustieteen sekä sosiaali- ja terveysalan opinnoissa. Valiokunta pitää tärkeänä valtuutetun suosittamaa sukupuolen moninaisuutta koskevan tiedon ja osaamisen lisäämistä, jotta opettajat ja oppilashuollon henkilökunta osaavat tukea sukupuoleltaan moninaisia lapsia ja nuoria sekä suojata heitä kiusaamiselta ja syrjinnältä. Myös oppimateriaaleissa on vältettävä sukupuoleen liitettyjen haitallisten oletusten ja stereotyyppien luomista ja toistamista. Sukupuolitietoisuuden opetuksen, oppilaanohjauksen ja kouluterveydenhuollon kehittäminen ja turvalliset oppimisympäristöt palvelevat monelta osin myös muiden tasa-arvotavoitteiden, kuten syrjäytymisen ehkäisemisen tai samapalkkaisuuden, saavuttamista.

Kertomuksessa todettuun (s. 12) yhtyen valiokunta katsoo, että kouluissa ja oppilaitoksissa ei pelkkä tasa-arvosuunnitelman tekeminen ole ratkaisevaa, vaan oleellista on suunnitelman täytän-

2 Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta, THL - tutkimuksesta tiivistä 6/2018, s. 6.

3 Alanko, K. (2014). Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Verkkajulkaisu 72. Seta-julkaisu 23. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Seta.

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

töön pano siten, että sukupuolinäkökulma on mukana kaikessa toiminnassa. Koulujen ja oppilaitosten toimintakulttuurissa ja -tavoissa voidaan ennakoitua ottaa huomioon tasa-arvon näkökulma ja etsiä toimintoihin ratkaisuja, esimerkiksi ryhmäjakoja muodostettaessa, sekä antaa oppilaille ja opiskelijoille mahdollisuuksia toteuttaa omia ratkaisujaan, kuten häirintäyhdyshenkilön nimeäminen.

Liikunta ja tasa-arvo

Tasa-arvovaltuutettu toteaa kertomuksessaan, että parantuneesta tasa-arvotietoisuudesta ja kehitysaskeleista huolimatta sukupuolten tasa-arvo on edelleen haaste liikuntakulttuurin eri osa-alueilla (s. 18). Sivistysvaliokunta arvioi, että vuonna 2015 voimaan tullut liikuntalaki (390/2015) on vauhdittanut tasa-arvotyötä ja eri sukupuolten näkökulma ja tasa-arvo on nyt aiempaa paremmin otettu huomioon monilla liikunnan ja urheilun osa-alueilla. Sivistysvaliokunta korostaa panostamista liikuntalain tasa-arvokirjausten tehokkaaseen toimeenpanoon, muun muassa liikuntajärjestöjen tasa-arvosuunnittelun kehittämiseen. Liikuntalain 10 §:n mukaan valtionapukelpoisuutta harkittaessa otetaan huomioon muun muassa se, miten järjestö edistää muun muassa tasa-arvoa. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että tulevina vuosina liikuntajärjestöjen tasa-arvosuunnitelmien toteutumista seurataan ja arvioidaan riittävästi. Valiokunta korostaa myös, että suunnitelmatyön edistämiseksi ministeriön tulee varmistaa, että ohjeet valtionavustuksen hakijoille sisältävät riittävää tietoa siitä, mitä hyvältä suunnitelmalta vaaditaan ja miten järjestöjen tulee seurata suunnitelman toteutumista. Näin voidaan vaikuttaa suunnitelmien laatuun ja ohjata niitä entistä toiminnallisempaan suuntaan.

Tasa-arvovaltuutettu on esittänyt huolen naisten vähäisestä määrästä liikunta-alan johtotehtävissä (s. 18). Naisten osuus liikuntajohtajista ja muista päätöksentekijöistä on noussut kahdenkymmenen vuoden aikana, mutta matkaa tasa-arvoiseen johtamiseen on vielä jäljellä erityisesti liikunnan järjestökentässä. Liikuntajärjestöjen toiminnanjohtajista naisten osuus nousi vuosina 1995—2017 13 prosentista 34 prosenttiin. Lajiliitoissa kasvu oli maltillisempaa, vuosina 1998—2017 15 prosentista 26 prosenttiin. Huolen aiheen antaa se, että naisten osuuden kasvu näyttää lajiliitoissa pysähtyneen. Sivistysvaliokunta pitää tasa-arvoisen johtamisen edistämistä keskeisenä liikuntapolitiikan kehittämiskohteena. Tähän liittyvät hankkeet, kuten Johtaa kuin nainen (2017—2018) ja New Leaders -ohjelma, edistävät osaltaan muutosta kohti toivottua tasa-arvoa.

Valiokunta korostaa myös tarvetta lisätä naisten määrää valmentajina, tuomareina ja kouluttajina. Ydinkysymyksiä lienee se, miten seuratoiminta saadaan naisille ja tytöille houkuttelevammaksi myös muissa kuin liikkujien rooleissa, ja toisaalta, miten miesten vahvempi osallistuminen perheiden arjesta huolehtimiseen tuo naisille lisää tilaa toimia harrastamisen ja vapaa-ajan foorumeilla.

Kysymys tasa-arvosta palkassa ja palkkioissa koskettaa liikunta- ja urheilutoimintaa samalla tavalla kuin muualla yhteiskunnassa. Sukupuolten välinen palkkatasa-arvo ei tälläkään alalla toteudu. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että asteittain päästään tasa-arvoisempaan tilanteeseen, ja yhtyy tasa-arvovaltuutetun esittämään näkemykseen, että palkkauserot on tiedostettava, jotta niihin voi vaikuttaa.

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

Tasa-arvovaltuutettu on raportissaan kiinnittänyt huomiota myös liikunnassa ja urheilussa tapahtuvaan seksuaaliseen häirintään, mikä on ollut esillä myös julkisuudessa (s. 19). Urheilun eettisten asioiden neuvottelukunta on nostanut kannanotossaan huhtikuussa 2018 esiin huolen lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta seksuaalisesta häirinnästä ja kaltoinkohtelusta urheilussa. Neuvottelukunta haastoi liikuntasektorin ottamaan käyttöön ja kehittämään toimia ongelman tunnistamiseksi, ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi. Sivistysvaliokunta pitää aivan välttämättömänä, että seksuaaliseen häirintään puututaan tehokkaasti myös urheilun ja liikunnan alalla. On erittäin huolestuttavaa, että liikuntaharrastuksen on todettu olevan koulun ja internetin jälkeen yleisin kiusaamisympäristö. Urheilun ja liikunnan toimijoiden tulee voida taata kaikille alan harrastuksiin osallistuville mahdollisuus turvalliseen harrastamiseen. Toiminnassa ei saa sallia mitään häirinnän muotoja. Aivan erityisen suojelun tarpeessa ovat lapset ja nuoret. Valiokunta pitää erittäin tärkeänä sitä, että häirintää liikunnan alalla tutkitaan ja selvitetään edelleen, ja usea merkittävä hanke onkin käynnissä.

Suomen Olympiakomitea ja lajiliitot kehittävät parhaillaan ohjeistusta ja muita keinoja, joilla voidaan tunnistaa häirintää, ilmoittaa siitä ja puuttua siihen. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA)vuodesta 2018 rahoittama Et ole yksin -palvelu on Suomen ensimmäinen kohdennettu tukipalvelu, johon seksuaalisen hyväksikäytön ja häirinnän, epäasiallisen käytöksen tai kiusaamisen kohteeksi joutunut urheilija voi olla yhteydessä ja saada apua. Väestöliitto toimii palvelujen tuottajana. Hankkeessa mukana olevat lajiliitot ovat Jääkiekkoliitto, Palloliitto, Salibandyliitto, Uimaliitto, Koripalloliitto, Voimisteluliitto ja Lentopalloliitto.

PREACT-tutkimushankkeen tarkoituksena on tehdä näkyväksi häirintää, syrjintää sekä koululiikunnan ja urheiluvallennuksen sukupuolittuneita käytänteitä. Tutkimus on jatkoa aiemmalle ministeriön rahoittamalle selvitykselle seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjinnästä liikunnan ja urheilun parissa (Kokkonen 2012). Tutkittua tietoa aihepiiristä tarjoaa myös Poliisiammattikorkeakoulussa vuonna 2018 toteutettu tutkimus liikunnassa ja urheilussa tapahtuvista seksuaalirikoksista. Tutkimus osoitti, että ilmoituskynnyksen ylittäviä epäiltyjä seksuaalirikoksia löytyi vuosina 2016—2017 liikunnan ja urheilun parista yhteensä 145 kappaletta 20 eri lajista. Näistä 48 ilmoitusta liittyi urheilun kilpailu- ja harrastustoimintaan ja 97 ilmoitusta ei-organisoiutuun liikunnan harrastamiseen.

Valiokunta korostaa myös muuta liikunnan tasa-arvon edistämiseksi tehtävää työtä. Valtion liikuntaneuvoston tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusjaosto käsittelee tasa-arvoon kohdistuvia kysymyksiä ja antaa niihin tarpeen mukaan lausuntoja. Valtion liikuntaneuvoston lakisäateisenä tehtävänä on myös liikuntapolitiikan arviointi, sisältäen tasa-arvokysymykset. Ministeriöstä saadun selvityksen mukaan liikuntapaikkarakentamisen avustamisessa kiinnitetään yhdenvertaisesti huomiota miesten ja naisten urheilun olosuhteisiin. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvissa hankkeissa erityistä huomiota kiinnitetään selvityksen mukaan tyttöjen liikunnan lisäämiseen, sillä tyttöjen fyysinen aktiivisuus on tutkimusten mukaan kaikissa ikäryhmissä poikia alhaisempaa.

Sivistysvaliokunta kiinnittää huomiota tasa-arvon toteutumiseen liikunnan ja urheilun medianäkyvyydessä. Opetus- ja kulttuuriministeriö tekee saadun selvityksen mukaan yhteistyötä median kanssa liikunnan tasa-arvon edistämiseksi. YLE:n ohjelma urheilun tasa-arvon parantamiseksi omilla kanavillaan ja työssään sai ns. Piikkarit-pääpalkinnon 2017 hyvästä liikunnan ja urheilun

Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp

tasa-arvosteosta. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että myös muita medioita kannustetaan etene-
mään tasa-arvoisempaan suuntaan liikunnan ja urheilun esittämisessä viestintäkanavissaan ja
tuomaan esiin myös eri vähemmistöt ja erityisryhmät.

Suomen Olympiakomiteassa on valmisteilla suositukset transsukupuolisten henkilöiden osallis-
tumisesta lajiliittojen kilpailutoimintaan. Suositukset viimeistellään ja julkaistaan kun Kansain-
välinen olympiakomitea saa päivitettyä omat asiaa koskevat ohjeensa. Suositukset tulevat sisäl-
tämään paitsi ohjeita osallistumisoikeudesta myös ohjeita koskien esimerkiksi pukuhuonetilojen
järjestämistä transsukupuolisten tarpeiden mukaan.

Sivistysvaliokunta pitää erittäin tärkeänä, että määrätietoista työtä sukupuolten tasa-arvon edis-
tämiseksi liikunnan alalla jatketaan läpäisyperiaatteella kaikessa toiminnassa ja päätöksenteossa,
ja korostaa, että tasa-arvotilanteen kehittymisestä tarvitaan jatkuvaa ja systemaattista seurantaa ja
arviointia.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 26.2.2019

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuomo Puumala kesk
varapuheenjohtaja Sari Multala kok
jäsen Li Andersson vas
jäsen Ritva Elomaa ps
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Jukka Gustafsson sd
jäsen Marisanna Jarva kesk
jäsen Kimmo Kivelä sin
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Mikaela Nylander r
jäsen Sami Savio ps
jäsen Jani Toivola vihr
jäsen Pilvi Torsti sd
varajäsen Hanna-Leena Mattila kesk

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen
valiokuntaneuvos Kaj Laine

**Valiokunnan lausunto SiVL 19/2018 vp
Eriävä mielipide**

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Perustelut

Tasa-arvovaltuutetun tehtäviin kuuluu antaa eduskunnalle kertomus tasa-arvon toteutumisesta kerran neljässä vuodessa. Tasa-arvovaltuutettu on luovuttanut ensimmäisen kertomuksensa eduskunnalle joulukuussa 2018. Kertomuksessaan tasa-arvovaltuutettu haluaa nostaa esiin useita tasa-arvon edistämistä koskevia havaintoja ja niitä koskevia toimenpidesuosituksia.

Tasa-arvovaltuutetun kertomuksessa otetaan kantaa useisiin erilaisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Niihin kuuluu myös poikien ja nuorten miesten koulupudokkuus ja syrjäytymisen uhka. Valitettavasti asiaa on kertomuksessa itsessäänkin todetulla tavalla käsitelty varsin suppeasti. Perussuomalaisten valiokuntaryhmä pitää tärkeänä, että tulevissa kertomuksissa suomalaisnuorten ja erityisesti poikien koulutuspolkuihin kiinnitetään aiheen tärkeyden vuoksi huomattavasti nykyistä enemmän huomiota.

Perussuomalaisten valiokuntaryhmä katsoo toisaalta, että tasa-arvovaltuutettu on nostanut kertomuksessaan aivan liian voimakkaasti esille sukupuolten moninaisuuden. Suhtaudumme kriittisesti ideologiaan, jota esimerkiksi monissa kouluissa tuodaan esille tasa-arvon varjolla. Mielestämme on erittäin tärkeää, että myös tulevaisuudessa tytöt saavat olla tyttöjä ja pojat poikia.

Valiokuntaryhmämme haluaa kiinnittää huomiota myös kertomuksessa esitettyyn toiveeseen translain muuttamisesta seuraavan vaalikauden aikana. Perussuomalaiset pitää kuitenkin lainsäädännön nykytilaa tältä osin asianmukaisena ja riittävänä.

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitämme,

että työelämä- ja tasa-arvovaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 26.2.2019

Ritva Elomaa ps
Sami Savio ps